

הרב יואל פרידמן

דין הדלקת נרות חנוכה לאורח, שאביו מדליק בביתו

כתב ספר התרומה (סי' רכט בסימנים):¹

...ואם הוא במקום אחד כגון תלמידים הבאים ללמוד חוץ מביתם או אורח
אין צריך ליתן בנר אם יודע שאשתו או בניו או אביו ואמו² מדליקין
בשבילו במקומו כדאמר רבי זירא מרישא הוינא משתתף בהדי אושפיזאי
כיון דנסיבנא לא צריכנא דקא מדלקו עלאי בגו ביתאי.
החידוש בדבריו הוא שלא רק אשתו של אורח פוטרת אותו מחובת ההדלקה של נר
חנוכה, אלא גם אביו ואמו. המשמעות של חידוש זה היא שרווק שנמצא בפנימייה לא
ידליק נרות חנוכה, שכן אביו ואמו פוטרים אותו. האחרונים הקשו על ספר התרומה
מן המאמר בגמרא (שבת כג ע"א), שממנו הוא מביא את הראיה, וזו לשון הגמרא שם:
אמר רב ששת: אכסנאי חייב בנר חנוכה. אמר רבי זירא: מריש כי הוינא
בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזאי. בתר דנסיבי איתתא אמינא:
השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.
משמע מדברי ר' זירא, שרק לאחר שנשא אישה נפטר אכסנאי מחובת ההדלקה
ומן הצורך להשתתף עם מארחיו בפרוטה. אך כבר תירצו האחרונים שר' זירא היה

1. צ"ע מדוע פסקה זו אינה נמצאת בחיבור הארוך של ספר התרומה, ומכל מקום בכתבי היד העיקריים של ספר התרומה הפסקה מצויה בסימנים.
2. בכתב יד ל, 3: שאשתו או אמו; כתב יד ו, ק: שאשתו או אביו.

יתום מאב ואם, ולכן לא היה מי שידליק עבורו.³ וכן כתוב בירושלמי (פאה פ"א ה"א), לאחר שהגמרא מספרת על כיבוד אב ואם של ר' טרפון ור' ישמעאל:

רבי זעירא⁴ הוה מצטער ואמר הלואי היה לי אבא ואימא דאיקרניהון דנירת גן עדן כד שמע אילין תרתין אולפניא אמר בריך רחמנא דלית לי לא אבא ואימא לא כרבי טרפון הוה יכילנא עביד ולא כרבי ישמעאל הוינא מקבלה עלי...

נאמר בגמרא (שבת כא ע"ב): "נר חנוכה איש וביתו", ומפרש רש"י: "נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד". משמעות הדבר היא שחובת ההדלקה מוטלת על כל משפחה, ולכן ראש המשפחה מדליק. אין זה דין על הבית כמו מזוזה, ולכן אף שבעל הבית מדליק, האכסנאי - האורח חייב.

בהמשך הגמרא (שבת שם), נאמר:

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

המהדרין מדליקים נר לכל אחד מבני הבית, אך אין מבואר שכל אחד מדליק לעצמו אלא שאחד מדליק עבור כולם. וכן כתב רש"י לגבי נר איש וביתו: "נר אחד בכל לילה ואיש וכל בני ביתו סגי להו בנר אחד". בהמשך מפרש רש"י לגבי המהדרין: "והמהדרין - אחר המצות - עושין נר אחד בכל לילה לכל אחד ואחד מבני הבית". מדברי רש"י משמע שכמו ש"נר איש וביתו" בעל הבית מדליק, אף המהדרין - בעל הבית מדליק כמספר בני הבית. נקודה זו מתבארת יותר בהקשר למחלוקת התוספות והרמב"ם מהו מהדרין מן המהדרין. הם נחלקו האם מדרגת המהדרין מן המהדרין בנויה על גבי מדרגת המהדרין או שזה אופן אחר של הדלקה ללא קשר למהדרין. ר"י בתוספות, (שבת שם, ד"ה והמהדרין) מבארים שהמהדרין מן המהדרין אינם מדליקים נר

3. אמנם עי' מו"ק כ ע"ב, וכן תוס' חולין מו ע"א ד"ה ערוקאי, וכתבו האחרונים שיתכן שתרי ר' זירא הוי; עי' הרב חיים יעקב סופר, חוקי רצונך, תשנ"ו עמ' נד; הרב שלמן, שלמי תודה סי' יט.

4. עי' בנימין זאב באכר, אגדת אמוראי ארץ ישראל, כרך ג ח"א, תל אביב תרץ, עמ' 6, שבירושלמי תמיד נקרא 'ר' זעירא' ובבבלי 'ר' זירא', וחד הם.

לכל אחד, שאם יעשו כן לא יהיה היכר לימים, והרואה לא יידע באיזה יום מימות החנוכה הדליקו, אלא יטעה, כי מספר הנרות מקביל למספר בני הבית. לכן לדעת ר"י המהדרין מן המהדרין מדליקים בהתאם למספר ימי החנוכה. מדברי ר"י ברור שגם המהדרין מן המהדרין רק בעל הבית מדליק כנגד ימות החנוכה, כדי שיהיה "היכר ימים". הרמב"ם חולק וסובר שמדרגת המהדרין מן המהדרין בנויה על מדרגת המהדרין, לאמור שמדליקים הן כנגד בני הבית והן כנגד הימים; וזו לשון הרמב"ם (הל' חנוכה פ"ד ה"א-ה"ג):

[א] כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר **מדליק נר לכל אחד ואחד** בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. [ב] כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות.

[ג] מנהג פשוט בכל ערינו בספרד שיהיו כל אנשי הבית מדליקין נר אחד בלילה הראשון ומוסיפין והולכין נר בכל לילה ולילה עד שנמצא **מדליק** בליל שמיני שמונה נרות בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד. מתבאר בדברי הרמב"ם שהמהדרין מן המהדרין, בעל הבית מדליק עבור כל בני הבית ומוסיף נרות כנגד ימי החנוכה. בהלכה ג', הרמב"ם כתב את המנהג שהתפשט בכל ערי ספרד, בניגוד לפירושו, שבכל יום מוסיפים נר ורק בעל הבית מדליק. לכן הדגיש הרמב"ם: "עד שנמצא **מדליק** בליל שמיני שמונה נרות". כשמעיינים בהלכה יש דבר תמוה, שהשו"ע, (או"ח סי' תרעא סעי' ב), פוסק כתוספות, ואילו הרמ"א, לשו"ע שם, פוסק לכאורה כרמב"ם, עד שהט"ז, לשו"ע שם, מציין עובדה זו שלא מצאנוה במקום אחר: "ובכאן יש חידוש במנהג שהספרדים נוהגין כתוס' כמ"ש והאשכנזים כרמב"ם וזה לא מצינו בשאר מקומות". וזו לשון השו"ע והרמ"א: כמה נרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית **לא ידליקו יותר**. הגה: וי"א דכל אחד מבני הבית **ידליק** (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט; ויזהרו

ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין.

אלא שברור שמרן אינו רק כתוספות אלא כרמב"ם, והוא העתיק את ה"מנהג הפשוט בכל ערינו בספרד" בניגוד לפירוש הרמב"ם לגמרא; וכן כתב הגר"א לשו"ע ושם, ד"ה ואפילו לרבי.

בביאור הגר"א לשו"ע (שם, ד"ה וי"א), הוא כתב שיש להביא ראיה לפירוש הרמב"ם לגמרא, שכן מובאות דעות תרי אמוראי דבני מערבא, להסברת המחלוקת שבין בית הלל לבין בית שמאי:

אמר עולא: פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד ימים הנכנסין, וטעמא דבית הלל - כנגד ימים היוצאין. וחד אמר: טעמא דבית שמאי - כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל - דמעלין בקדש ואין מורדין.

למאן דאמר אליבא דבית הלל, "כנגד הימים היוצאים" מובן שצריך "היכר ימים" כפי שטוענים תוספות. אך לפי מאן דאמר שטעם בית הלל הוא כי "מעלין בקודש ואין מורדין", אין קשר ישיר בין ריבוי הנרות לבין מספר הימים. בכל יום מוסיפים נר כי מעלין בקודש ואין מורדין, ובמקרה יש הקבלה בין מספר הנרות לבין מספר הימים. לכן לדעת הרמב"ם, העובדה שאין "היכר ימים", אינה חיסרון, והעיקר שמדליקים כנגד כל בני הבית וכל יום מוסיפים נרות, ובכך מעלין בקודש. הגר"א מוסיף שהגמרא מסיקה כמאן דאמר "מעלין בקודש" ולא כמאן דאמר "כנגד הימים היוצאים":

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: שני זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל, זה נותן טעם לדבריו - כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו - דמעלין בקדש ואין מורדין.

לפי תוספות הטעם העיקרי הוא כנגד הימים היוצאים, אם מפני שהקשר לחנוכה ברור יותר, ואם מפני שיתכן שהם לא נחלקו בכך; וגם מאן דאמר "מעלין בקודש" מודה שיש קשר בין מספר הנרות למספר ימי החנוכה.

אלא שעדיין יש לתמוה מדוע הרמ"א פסק כרמב"ם, וכפי שהעיר הט"ז: נוסף על כך, יש לשאול: לכאורה פסק הרמ"א גם אינו כרמב"ם, שכן כאמור, לדעת הרמב"ם בעל הבית מדליק עבור כל בני הבית, ואם כן מניין חידש חובת הדלקה על כל אחד ואחד, למהדרין מן המהדרין?

ביאור הגר"א (ד"ה: וכן המנהג), מביא את דברי הרמ"א עצמו ב'דרכי משה' להסברת מנהגו, וזו לשון ה'דרכי משה', (לטור או"ח סי' תרעא, ס"ק א):

וכן המנהג וכתב מהר"א מפראג דלדין שמדליקין בפנים ויודעין בבית כמה בני אדם בבית וליכא למיחש שמא יאמרו כך בני אדם הם בבית, אף לדעת התוספות מנהגינו נכון. ועוד דמאחר שמדליקין בפנים כל אחד יכול להדליק במקום מיוחד ולא בעי להדליק כולן בטפח הסמוך לפתח וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד ואיכא היכירא שמוסיף והולך בשאר הלילות ולכן מנהגינו אתי שפיר לכו"ע.

ברור אם כן מדבריו, שהסיבה לפסקו אינה הליכתו לרעות בשדות הרמב"ם, אלא מפני שהשתרש המנהג להדליק בתוך הבית. ר"י בתוספות פירש את הגמרא לפי הדין העקרוני שיש להדליק על פתח הבית מבחוץ, ולכן טען שאם נאמר שהמהדרין מן המהדרין ידליקו כנגד כל בני הבית, נמצאנו עוקרים את עיקר ההדלקה, שמיועדת לפרסם את הנס ואת ימי החנוכה הנכנסים. הרמ"א כתב על סמך המנהג המקובל שמדליקין בתוך הבית, וכולם יודעים את מספר בני הבית, ולכן ימי החנוכה ניכרים. וכן הוא טען שכיוון שמדליקים בפנים אין צורך להקפיד דווקא על הטפח הסמוך לפתח, ואפשר לפזר את הנרות בכל הבית.

ר' ברוך ב"ר יצחק היה, כידוע, תלמידו של ר"י הזקן, ולכן וודאי הלך בשיטתו. גם המהדרין מן המהדרין, רק בעל הבית מדליק כנגד ימי החנוכה, כדי שיהיה היכר לימי החנוכה. מדוע אם כן יהיה הבדל בין אשתו של האכסנאי לבין אביו? כשאשתו מדליקה את הנרות, אין היא מוציאה אותו כי היא שליח של הבעל, אלא מפני ש"נר איש וביתו", וכיוון שהיא הדליקה, הם קיימו את חובת ההדלקה.⁵ כאמור, לפי דעת ר"י גם כשהאדם בביתו אביו מדליק עבורו ועבור כל בני הבית, וגם אם בני הבית רוצים להדר

5. לכן הב"י (או"ח סי' תרעז) דוחה את דברי תרה"ד (סי' קא), וסובר שהאורח אינו יכול להדליק בברכה במקום שמתאכסן, כיוון שכבר נעשה פטור בהדלקת אשתו, וגם אם מתכוון שלא לצאת ידי חובה בהדלקתה לא מהני, והוי ברכה שאינה צריכה. וכך כתב בתשובות מהרש"ל סי' פה. ובפרי חדש או"ח סי' תרעז, פראג תקמ"ה, כתב: "ומ"ש מדליק ומברך עליהם ובב"י כתב שאין לסמוך על זה, וכן עיקר כי איך יברך אשר ציונו והוא אינו מצווה, ואפילו אם אינו רוצה לצאת בהדלקת בני ביתו... "תרה"ד לעומת זאת, סובר שלא גרע מן המהדרין, שכל אחד יכול להדליק בעצמו. והוא מוסיף: "דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד ה"נ יש הידור לאיש בנר אחד ולאשתו בנר אחד בשני מקומות". ונראה שמרמז לסברת

ולהדליק בעצמם, אסור להם לעשות כן. לכן אם אדם מתארח במקום אחר, אביו יכול להוציא אותו ידי חובתו בדיוק כמו אשתו. אמנם אם אין מי שמדליק עבורו, יכול האורח להשתתף ולשלם לבעל הבית פרוטה לצורך ההשתתפות בהדלקה. ויש לומר שלפי שיטה זו ההשתתפות בתשלום אינה פתרון של בדיעבד למקרה שאין לו כסף, אלא שלכתחילה צריך לעשות כן, כי רק בעל הבית מדליק, כדי שיהיה בנרות היכר למספר ימי החנוכה.

לדיון זה יש משמעות מעשית מאוד עבור בחורי הישיבה שנמצאים מחוץ לביתם. האם הם צריכים להדליק בברכה, אם לאו. לדעת רמ"א אין נפקא מינא כי, כאמור, לאחר שהשתרש המנהג להדליק בתוך הבית, כל בני הבית מדליקים, ולכן אין מניעה לכך שהבחורים ידליקו במקום המגורים שלהם. אך לדעת מרן בשו"ע, שרק אחד מבני הבית מדליק, ייתכן שיש לנקוט כספר התרומה,⁶ שאביו של בחור הישיבה מוציא אותו ידי חובתו. לכן יש אחרונים שכתבו שמכלל ספק לא יצאנו וספק ברכות להקל, ולכן ידליק ללא ברכה; ולמעשה, כך כתב בילקוט יוסף.⁷ מאידך מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל כתב שבכל מקרה הישיבה היא ביתו של בן הישיבה, ולכן עליו להדליק בחדרו.⁸

- ה'דרכי משה' שהבאנו לעיל, שכיוון שמדליקים היום בבית, אינו חייב להדליק דווקא בטפח הסמוך לפתח, ולכן אם כל אחד מדליק במקום אחר מספר הימים ניכרים.
6. אמנם ייתכן שיש חולקים על ספר התרומה, ומסבירים כפשט הגמרא, שדווקא אשתו של האורח פוטרת אותו מן ההדלקה, עי' שאילתות דר' אחאי, פ' וישלח, שאילתה כו: "והוא שהיה רווק אבל יש לו אשה לא צריך שאנשי ביתו מדליקין בביתו"; ועי' גם מאירי, שבת שם: "ומ"מ אם היה נשואי שנמצא קובע בית לעצמו בעיר אחרת אע"פ שאין לו בית בזאת העיר אינו צריך אף לשתוף שהרי מדליקין עליו בביתו ואפ"ל פתח דלת לעצמו".
7. הרב יצחק יוסף, קיצור שולחן ערוך ילקוט יוסף כרך ב, תשס"ו, סי' תרעז סעי' ד (עמ' 376-377).
8. שני מכתבים של מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל התפרסמו בס' מקראי קודש, הל' חנוכה, לרב משה הררי, ירושלים תש"ס, עמ' קלא, קלג, וכן כתב שם: "כיום עם כינון הפנימיות בישיבות שבו תלמיד הישיבה שוהה שם כל שעות היממה, ואינו סמוך על שולחן של בעלי בתים כמו לפנים, החדר של התלמיד היא הדירה הקבועה שלו, ולא בית אביו, ששם מבקר פעם בחודש... ועל כן עליו להדליק גם בחדר שלו, ולא יצא ידי חובה בהדלקה של אביו...". וכן כתב הרב יצחק דרזי, בספר שבות יצחק, עמ' קיד, בשם הגר"ש אלישיב שליט"א.